

Tema d'anàlisi:

Quina és la situació actual de l'educació psicomotriu?, quines són les perspectives de futur d'aquesta disciplina?

UT. Revista de Ciències de l'Educació

Juny 2014. Pag. 99-106

ISSN 1135-1438

<http://pedagogia.fcep.urv.cat/revistaut>

Aportació de la Dra. Isabel Viscarro

Actualment és difícil contemplar el desenvolupament cognitiu, afectiu i relacional sense tenir present la seva evolució en l'àmbit motor. Cal recordar

Dra. Isabel Viscarro Tomàs
Departament de Pedagogia.
Universitat Rovira i Virgili

que l'acció motriu és el primer instrument de coneixement i d'expressió de l'infant i tal i com ens han mostrat autors de gran referència dins la psicologia evolutiva, el moviment és la base del desenvolupament de la intel·ligència (Fonseca; 1988; Piaget, 1948; 1975; Wallon, 1942). Específicament els treballs de Piaget centrats en descriure el desenvolupament psicològic durant el cycle vital, ens mostren un primer estadi anomenat període sensoriomotor, estadi on l'infant a través de la pròpia acció construeix el seu propi coneixement. De la mateixa manera que Piaget, Fonseca (1988), destaca la importància del moviment com a requisit indispensable per accedir a processos superiors de pensament. L'activitat motora de la que l'infant se serveix per explorar i reorganitzar el medi que l'envolta, és fonamental per

al seu desenvolupament. És mitjançant el moviment i l'acció que descobreix el món, adquireix el coneixement de les coses i d'ell mateix, i també li permet, expressar les seves necessitats i poder donar respostes ajustades a les diverses situacions. Com diu Cenerini (1998) *"El nen és autor del seu creixement i de la seva espontaneïtat de moviment i d'expressió; i aquests són la base de l'elaboració dels seus processos emocionals i de pensament"*.

La importància del moviment i en definitiva de l'educació psicomotriu, es contempla notablement en l'actual llei del sistema educatiu espanyol, la Llei orgànica d'educació 2/2006, de 3 de Maig (LOE), ja que es tenen en compte de forma primordial els continguts referents al moviment, la construcció de la pròpia identitat i a la relació amb els altres. Aquest fet no deixa de ser un reconeixement del paper del cos com a referent de trobada amb el món, i de la seva funció en la construcció dels primers aprenentatges a través de l'educació psicomotriu. Segons el currículum, la finalitat de l'Educació Infantil és contribuir al desenvolupament físic, afectiu, social i cognitiu dels nens i nenes, tot proporcionant-los un clima i un entorn de confiança on se sentin acollits i amb

perspectives d'aprenentatge. El currículum d'Educació Infantil es concep des d'un enfocament globalitzat a partir de tres àrees de coneixement: Descoberta d'un mateix i dels altres, Descoberta de l'Entorn i Comunicació i Llenguatge. El treball globalitzat d'aquestes tres àrees han de permetre la consecució de les capacitats que els permetin viure i formar part de la societat.

Les relacions que s'estableixen entre les tres àrees curriculars i la psicomotricitat són indiscutibles, tot i l'absència en el document curricular del terme *psicomotricitat*. Si analitzem el currículum d'Educació Infantil podem veure que les capacitats, els objectius i els continguts que conformen les diferents àrees anteriorment exposades, tenen una especial connexió amb l'educació psicomotriu. Amb altres paraules, podem dir que l'estructura actual del currículum d'Educació Infantil, basat en un enfocament socioconstructivista de l'educació, dóna un paper primordial al moviment i per tant a l'educació psicomotriu a les llars d'infants i als centres escolars.

El currículum per tan es converteix en un paraigua que integra i valora el treball psicomotriu. De tota manera tot i que aquestes disposicions legals de referència són importants, no deixen de ser insuficients ja que a nivell pràctic cal modificar concepcions i actituds anclades en lleis educatives i models teòrics amb una visió dualista i molt reduccionista del cos i el moviment (Damasio, 1996).

En aquest sentit cal fer referència al meu propi treball de tesi doctoral (Viscarro, 2010) on s'analitza la situació

de la pràctica de la psicomotricitat i la seva evolució des de l'any 1998 al 2005 als centres d'Educació Infantil de les comarques de Tarragona. Aquesta recerca es va portar a terme amb la col·laboració dels docents responsables de la intervenció psicomotriu participants en la investigació. La informació aportada per aquests professionals a partir de la resposta d'un qüestionari sobre la seva pròpia pràctica, va permetre conjuminar diferents perspectives d'un mateix context educatiu. Posteriorment aquesta informació es complementa amb entrevistes al professorat que realitza la pràctica per tal d'incorporar la seva perspectiva a la interpretació dels resultats i poder obtenir una visió més completa, ajustada i actualitzada de la seva realitat docent. Els resultats d'aquest estudi mostren que la valoració que els centres atorguen a la psicomotricitat és positiva, sembla que les institucions educatives estan d'acord en la importància de la psicomotricitat per al desenvolupament integral de l'infant. De tota manera si bé les respostes als qüestionaris posen en evidència una alta valoració per la psicomotricitat a un nivell més teòric, les respostes que es centren en la pràctica i situació real de la psicomotricitat a les escoles, mostren que cal millorar molts dels aspectes relacionats amb la pràctica psicomotriu a les escoles.

Un exemple de necessitat de millora en la pràctica psicomotriu, es desprèn de les dades que aporten els professionals dels centres estudiats sobre la valoració de la psicomotricitat, en que mostren com la seva pràctica no sempre es corresponen amb l'existència d'un

projecte que organitzi, planifiqui i situï la línia d'escola en relació a la psicomotricitat educativa. Durant la primera fase de recollida de dades, efectuada el curs 1998-99, gairebé la meitat de les escoles manifestava que no tenia aquest document. En les dades recollides el curs 2005-06 s'observa un augment d'escoles (10%) que manifesten que no tenen projecte de psicomotricitat. No obstant això, la pregunta dirigida a les escoles amb projecte que tracta de situar l'antiguitat d'aquest, aporta dades incoherents que només poden explicar-se a partir de dos fets: l'existència de plantilles poc estables i la reformulació del concepte de projecte que han pogut fer els professionals participants en l'estudi. A la llum d'aquestes dades, es té el convenciment que la psicomotricitat ha de formar part del Projecte Educatiu de Centre per garantir una línia de treball que no depengui de la mobilitat del professorat i, en molts casos, de la seva assignació a l'últim docent que arriba.

De fet un altre aspecte que mostra la necessitat de millora de la pràctica psicomotriu té a veure amb els perfils professionals encarregats d'impartir aquesta disciplina. En la primera aplicació de l'instrument vam trobar que en el 70% dels casos el professional que imparteix psicomotricitat té perfil de mestre psicomotricista. Aquest percentatge queda reduït al 40% en la segona aplicació. Per tant, hi ha hagut una davallada considerable (30%) amb relació al perfil d'aquest professional. Si tenim en compte els resultats, en lloc de ser un professional consolidat i que va en augment, es comprova que no tan sols és així, sinó que hi ha un

retrocés en aquest aspecte. Cada vegada és més freqüentment que la persona responsable de realitzar la psicomotricitat, realitzi altres activitats, majoritàriament Educació Física, especialistes que a priori no tenen formació específica en psicomotricitat. També és té una tendència evident a atorgar la psicomotricitat a d'altres especialistes o mestres de suport que amb les hores de psicomotricitat complementen el seu horari.

És evident que la pràctica psicomotriu a les escoles encara ha de millorar en alguns dels seus aspectes tal i com s'ha assenyalat anteriorment, però com a conclusió general i després de les dimensions analitzades, cal dir que en moltes de les variables s'ha corroborat una evolució en la valoració de la psicomotricitat, que òbviament, incideix en la seva pràctica. Aquesta evolució ha estat més notòria en els blocs referents a aspectes corresponents a l'organització, la metodologia, els jocs i les estratègies d'intervenció en psicomotricitat. En un dels blocs, el que tractava els aspectes relacionats amb l'observació i l'avaluació i la seva incidència en la pràctica psicomotriu i en el disseny d'informes, no tan sols no ha evolucionat, sinó que els resultats de les variables que el conformen han davallat al llarg del període estudiat.

A questa manca de connexió entre la concepció teòrica de la psicomotricitat i la pròpia pràctica psicomotriu es suma al fet que l'estat actual de la psicomotricitat a les escoles es caracteritza per la divergència entre línies d'intervenció psicomotriu. Com manifesta S. Ballesteros (1982), hi ha dues grans línies de treball que

orienten la manera d'entendre la intervenció psicomotriu: a) la postura normativa o instrumental i b) la línia dinàmica o relacional. Malgrat això, I. Viscarro i C. Camps (2001) van incloure-hi la *postura mixta*, amb una visió integradora que engloba estudis i propostes metodològiques realitzades per diferents autors i que per les característiques dels seus plantejaments no queden reflectits en els enfocaments mencionats: normatiu i dinàmic. Per una banda el model instrumental (Picq i Vayer, P. Vayer, J. le Boulch, Defontaine. es caracteritza per una base teòrica científica i psicopedagògica, on el cos es concep com un instrument per conèixer l'entorn partint d'un diagnòstic previ. L'actitud de l'educador és directiva i es treballa de manera analítica i parcel·lada, posant èmfasi en les dificultats. Per contra el model relacional (A. Lapiere, B. Aucouturier, N. Franc), té una base teòrica psicoanalítica i psicodinàmica. Aquest model posa èmfasi en la totalitat corporal i l'expressivitat motriu a partir de la pràctica espontània i el desig de l'infant. L'actitud de l'educador és no directiva i parteix de la capacitat dels infants, a partir de la vivència, de l'experimentació i de les experiències prèvies del nen, per passar després als aspectes més abstractes. L'estructura de la sessió és molt flexible, en funció de les necessitats dels infants i de l'evolució de les activitats. Per últim el model mixte (Amicale E.P.S., M. Antón, P.P. Berruezo, M. Vaca) es sustenta en unes bases teòriques on es pretenen integrar els dos models. El cos es concep com un instrument adaptat al medi. Es prioritza l'experimentació i la relació amb els altres i l'entorn per

assolir els aprenentatges, l'actitud de l'educador és semidirectiva en funció del plantejament i del moment i es posa l'èmfasi en el desenvolupament global de l'infant.

Malgrat aquesta divergència de models que es percep actualment en la pràctica psicomotriu, actualment són molts els autors que es posicionen sota un model mixte o proper al relacional. Així ho posen de manifest els estudis i les investigacions que, directament o indirectament, han contribuït al món de l'educació psicomotriu i participen des del seu punt de vista en aquesta idea integradora: M. Antón (1979, 1985); P. Arnaiz (1984, 1986), P. Arnaiz, M. Rabadán i I. Vives (2001); P.P. Berruezo (1995); C. Conde, I. Viscarro (2003); N. Franc (2001); E. Justo (2000); A. Lázaro (2000). Centrats en l'àmbit educatiu, aquets autors valoren la necessitat de procedir en el marc de l'aprenentatge significatiu com una de les bases de l'enfocament constructivista. Així, el model d'intervenció psicomotriu que s'adopta parteix del plantejament proposat per I. Viscarro i C. Camps (1998). Està íntimament relacionat amb els principis del constructivisme, amb la teoria del desenvolupament proposada per L.S. Vigostki i amb la teoria de l'aprenentatge significatiu de D.P. Ausubel que fonamenten el Marc Curricular

per a l'Educació Infantil i Primària. En aquest plantejament, és el mateix infant qui construeix els seus coneixements a partir de la seva experiència, del que ja sap i del seu desig, contribuint així a l'aprenentatge significatiu, de tal manera que a partir de la vivència pot integrar els nous aprenentatges als que

ja tenia. Així, es pretén fer una intervenció que tingui en compte el caràcter globalitzador i significatiu dels aprenentatges. En ser un plantejament bàsicament no dirigit, es pot observar com l'infant s'enfronta a les diferents situacions d'aprenentatge independentment de la seva dificultat, els processos que segueix i quins recursos utilitza, la qual cosa permet a l'adult poder adequar les intervencions a la conducta de l'infant perquè desenvolupi de manera òptima i equilibrada la seva personalitat. S'intenta potenciar al màxim totes les capacitats dels infants, fer psicomotricitat és quelcom més que treballar el cos i/o el moviment corporal, és incidir, també, en els àmbits de la personalitat: afavorir en l'infant la participació activa, l'expressió, la manifestació i el control de les emocions i sentiments, la construcció del coneixement d'un mateix, les actituds i els valors de respecte vers les possibilitats de cada nen i nena, les relacions interpersonals amb els companys i mestres i, en definitiva, les actituds i els valors necessaris per formar part d'una societat competitiva en ràpida i contínua evolució i cada vegada més diversa. Per possibilitar-ho, es parteix d'un plantejament eclèctic, capaç d'integrar aportacions de diferents mètodes i autors, així com l'experiència professional en pràctica reflexiva i de recerca-acció que es porta a terme des de fa anys, amb la finalitat d'acompanyar l'infant en el seu procés de desenvolupament global i harmònic. Aquest enfocament, proper a l'anomenada *línia dinàmica*, té com a punt de partida i de referència

l'educació vivenciada proposada per A. Lapierre i B. Aucouturier (1977) i la pràctica psicomotriu (B. Aucouturier, 1985), i inclou, també, aspectes d'altres autors que permeten enriquir la pràctica amb els infants. S'és partidari d'un plantejament integrador que coincideix totalment amb el que expressen J. Mendiara i P. Gil (2003) quan consideren que la tendència actual de l'educació psicomotriu a Espanya tendeix a un concepte de psicomotricitat unificat i integral que reuneix els aspectes teòrics i pràctics més rellevants dels enfocaments que s'han vist anteriorment. De fet la tendència per aquesta línia metodològica, es reflexa en les dades obtingudes en l'anàlisi d'alguns dels paràmetres de l'estudi realitzat en el transcurs de la pròpia tesi doctoral (Viscarro, 2010), en que en les preguntes relacionades amb la metodologia, es percep una tendència clara per optar per una línia metodològica més propera a la línia dinàmica i relacional. Les escoles doncs estan optant per allunyar-se cada vegada més de la línia instrumental basada en una pràctica dirigida, malgrat que els resultats també posen de manifest que la comprensió del model proper al relacional moltes vegades és esbiaixat.

El fet de poder començar a compartir una mateixa tendència a l'hora de portar a terme la pràctica psicomotriu pot tenir a veure amb les diferents formacions de postgrau que s'han dut a terme en els darrers anys entorn l'educació psicomotriu. En relació a la formació, és important posar de manifest que en el propi estudi de tesi doctoral, Viscarro (2010), un

percentatge molt alt de docents, el 98%, considera necessària la formació específica en psicomotricitat, tanmateix una majoria d'aquests docents creu que aquesta formació hauria d'estar inclosa en el programa d'estudis de la titulació de mestre (formació inicial).

És evident que, tot i l'existència de formació permanent, les mancances detectades en l'estudi i manifestades pels professionals donen peu a la reflexió sobre la necessària transformació del model formatiu dels docents en aquest àmbit. La constatació que un alt percentatge de professionals reclama aquesta formació en els seus estudis inicials fa necessària la implantació, en el grau de Mestre d'Educació Infantil, d'un enfocament educatiu apropiat que permeti millorar els coneixements tant del desenvolupament com de la intervenció psicomotriu.

Afortunadament, els nous estudis de grau estan donat resposta a aquestes demandes dels professionals. A la Universitat Rovira i Virgili, el Grau d'Educació Infantil amb Menció d'Educació Psicomotriu ho ha fet realitat. S'acaba de graduar la segona promoció d'especialistes, una gran satisfacció i encara més si es té en compte que a Catalunya tant sols hi ha dues universitats que ofereixen aquesta Menció. Aquesta formació ha permès als mestres "especialistes en psicomotricitat" assolir la preparació necessària i adquirir les competències professionals per enfrontar-se a la pràctica educativa i ser capaços de justificar les decisions preses i d'ajustar-se al moment evolutiu i a les necessitats dels infants, és a dir, ser competents

per realitzar una intervenció psicomotriu de qualitat. Com a conseqüència d'aquesta formació específica, el 89% de docents entrevistats opina que l'Administració educativa hauria de contemplar el perfil professional de l'especialista en psicomotricitat per a l'etapa d'Educació Infantil. Esperem que des de l'Administració educativa es valori la importància d'aquest àmbit educatiu, no tant sols en els documents, també, en la realitat de la pràctica a l'escola. Tanmateix, que els graduats novells puguin accedir aviat a les escoles i impulsin aquest canvi qualitatiu

La situació actual pel que fa a formació psicomotriu és doncs molt esperançadora. A més, la posada en pràctica d'aquesta metodologia docent, si més no, ha ofert testimoni durant els últims vint anys d'un altra manera d'entendre l'educació universitària que posa l'accent en la formació dels mestres per a la pràctica i des de la pràctica educativa, que apel·la a la globalitat de la persona que aprèn, que promou aprenentatges globals, significatius i funcionals. Aquest plantejament holístic en la manera d'entendre la formació dels futurs mestres ens permet atendre la complexitat del fet educatiu. En els darrers anys i en el si de la Universitat Rovira i Virgili, altres assignatures de la titulació d'Educació Infantil o, d'altres titulacions com és el cas de Psicologia, han posat en marxa programes que comparteixen amb aquest, principis i metodologia.

Bibliografia

- Amicale EPS (1986). *El niño y la actividad física de 2 a 10 años*. Barcelona: Paidotribo.
- Anton, M. (1979). *La psicomotricitat al parvulari*. Barcelona, Laia.
- (1986). *Taller de Psicomotricitat. Col·lecció de vídeos didàctics*. Barcelona, Televisió de Catalunya.
- Arnaiz, P. (1984). Evolución y contexto de la Práctica Psicomotriz en B. Aucouturier. Murcia: I.C.E. Universidad de Murcia.
- (1986). Fundamentación de la Práctica Psicomotriz en B. Aucouturier. Murcia: I.C.E. Universidad de Murcia.
- Arnaiz, P.; Rabadán, M. i Vives, I. (2001). *La psicomotricidad en la escuela: una práctica educativa y preventiva*. Málaga: Aljibe.
- Berruezo, P.P. (1995). El cuerpo, el desarrollo y la psicomotricidad. Psicomotricidad. *Revista de Estudios y Experiencias*, 49, 1, pp. 15-26.
- Aucouturier, B.; Darrault, I. i Empinet, J.L. (1985). *La práctica psicomotriz. Reeduación y terapia*. Barcelona: Científico-Médica.
- Ausubel, D.P.; Novak, J.D. i Hanesian, H. (1983). *Psicología Educativa. Un punto de vista cognoscitivo*. Mèxic: Trillas.
- Ballesteros S. (1982). *El esquema corporal*. Madrid: TEA.
- Boulch, J. Le (1972). *La educación por el movimiento en edad escolar*. Buenos Aires, Paidós.
- CenerinI, G. (1998). El niño y la cultura psicomotriz. *Entre Líneas. Revista Especializada en Psicomotricidad*, 4. Barcelona, p. 7-9.
- Conde, C i Viscarro, I. (2003). Representación y construcción del conocimiento psicomotor en la sesión de psicomotricidad. *Indivisa. Boletín de Estudios e Investigación*. Monografía II Madrid: Centro Superior de Estudios La Salle i FAPEE, p. 227-242.
- Defontaine, J. (1978). *Manual de reeducación psicomotriz*. Barcelona: Ed. Médica y Técnica.
- Fonseca, V. Da (1988). *Ontogénesis de la motricidad*. Madrid: Núñez Editor.
- Franc, N. (2001). La intervención psicomotriz en educación. A *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales*, (1), p. 5-18.
- Justo E. (2000). *Desarrollo psicomotor en educación infantil. Bases para la intervención en psicomotricidad*. Almería: Publicaciones Universidad.
- Lapierre, A. i Aucouturier, B. (1977b). *Educación vivenciada Los contrastes y el descubrimiento de las nociones fundamentales*. Barcelona: Científico-Médica.
- Lázaro, A. (2000). *Nuevas experiencias en educación psicomotriz*. Zaragoza: Mira Editores.
- Mendiara, J. i Gil, P. (2003). *Psicomotricidad. Evolución, corrientes y tendencias actuales*. Sevilla: Wanceulen.
- Piaget, J. (1948). *La représentation de l'espace chez l'enfant*. París: P.U.F.

Picq, L. i Vayer, P. (1977). *Educación Psicomotriz y retraso mental*. Barcelona: Científico-Médica. [Original 1969]

Vaca, M. i Varela, M.S. (2008). *Motricidad y aprendizaje. El tratamiento pedagógico del ámbito corporal (3-6)*. Barcelona: Graó.

Vayer, P. (1977). *El niño frente al mundo*. Barcelona: Científico-Médica.

Viscarro, I. i Camps, C. (1998). *Moure's per conèixer*. Vídeo didàctic. Tarragona: Unitat d'audiovisuals de la Universitat Rovira i Virgili.

— (2001). Una propuesta integradora entre las corrientes generales de la psicomotricidad. A Valls, A. [ed.]. *Desarrollo e intervención psicomotriz*. Barcelona: FAPEE, p. 281-291

— (2010) *Evolució de la psicomotricitat als centres d'educació infantil: El cas de les comarques de Tarragona*. Tesi doctoral. Universitat Rovira i Virgili.

Vigostsky L.S. (1979). *El desarrollo de los procesos psicológicos superiores*. Barcelona: Crítica.

Wallon, H. (1978). *Del acto al pensamiento*. Buenos Aires. Psiqué. [Original 1942]